

SKUPNI NALAZ AKVILEJSKIH I TRŠČANSKIH SREBRNJAKA IZ DRUGE POLOVICE 13. STOLJEĆA KOD SELA NJIVICA

U Numizmatičkim vijestima 69./2016. bio je publiciran skupni nalaz iz okolice Češnjice kod Kroke (Češnjica pri Kropi). Potom je privatni kolekcionar iz Kranja odlučio da će još malo pretražiti teren gdje je otkriven taj nalaz. U travnju 2017. slučajno je našao još sedam akvilejskih i tršćanskih srebrnjaka. Njih je poslije darovao Numizmatičkom kabinetu Narodnog muzeja Slovenije u Ljubljani. Nakon pregleda mjesta nalaza bilo je ustanovljeno da ti novčići iz novog nalaza pripadaju uz stari nalaz iz 2007. godine. Pri tom pregledu na terenu i u razgovorima sa sakupljačima doznao sam i podatak o još jednom sličnom nalazu u blizini, kod sela Njivica (Besnica). Taj nalaz bio je otkriven detektorom za metal još 1985. godine. Nalazač je te novčiće prodao jednom kolekcionaru s područja Gorenjske i on ih još i danas čuva u svojoj zbirci – nalaz bi trebao biti očuvan u cjelini.

Nađeni novci bili su raspršeni na jednom četvornom metru ili na dva četvorna metra i sigurno su ispalili iz vrećice za novac jednog putnika. Taj je putnik novac izgubio ili sakrio pored starog puta koji je vodio od Furlanije preko Kranjske do Koruške. U nalazu je bilo jedanaest novčića akvilejskih patrijarha Bertolda (Bertoldo, 1218.–1251.) i Gregorija (Gregorio, 1251.–1269.), a devet tršćanskih novčića pripada biskupima Ulriku (Volrico de Portis da Cividale, 1233.–1254.), Arlongu (Arlongo de Voitsberg, 1254.–1280.) i anonimnom kovanju (Civitas, 1254.–1257.).

Vrećica za novac bila je izgubljena poslije 1269. godine.

Ključne riječi: Kranjska, Češnjica kod Kroke, Njivica, skupni nalaz, 13. stoljeće, vrednovanje nalaza

U travnju 2017. privatni kolekcionar iz Kranja otišao je pregledati teren „Na kmetih” (Na selu) u okolici Češnjice kod Kroke, gdje je 2007. bio otkriven skupni nalaz srebrnjaka akvilejskoga tipa iz 13. stoljeća, i tada je slučajno našao još sedam novčića. Prethodni nalaz bio je publiciran u *Numizmatičkim vijestima* 69./2016. (A. Šemrov, ‘Nalaz akvilejskih i tršćanskih srebrnjaka iz druge polovice 13. stoljeća u okolici Češnjice kod Kroke’, 113.–121.). Nalazač je novopronađene novčiće (tri srebrnjaka akvilejskih patrijarha Gregorija (Gregorio, 1251.–1269.) i četiri srebrnjaka tršćanskog biskupa Arlonga (Arlongo de Voitsberg, 1254.–1280.)) donio u Numizmatički kabinet Narodnog muzeja Slovenije u Ljubljani i darovao ih za srednjovjekovnu sistematsku zbirku numizmatike. Poslije pregleda na terenu ustanovili smo da su novopronađeni novčići dio već 2007. godine otkrivenog skupnog nalaza akvilejskih i tršćanskih srebrnjaka. U raspitivanju sam doznao podatak da je 1985. godine sjeveroistočno od Češnjice kod Kroke, kod sela Njivica pronađen skupni nalaz „tankih i lomljivih” srebrnjaka. Uz pomoć sakupljača i sina nalazača uspostavio sam vezu s današnjim vlasnikom tih novčića. On ih je već odavno kupio upravo od nalazača. Ustanovili smo i točnu lokaciju nalaza u okolici sela Njivica na teško dostupnom terenu zvanom „V štukih”. Nalaz sadrži

jedanaest novčića akvilejskih patrijarha Bertolda (*Bertoldo*, 1218.–1251.) i Gregorija (*Gregorio*, 1251.–1269.) te devet tršćanskih novčića biskupa Ulrika (*Volrico de Portis da Cividale*, 1233.–1254.), Arlonga (*Arlongo de Voitsberga*, 1254.–1280.) i anonimnog kovanja (*Civitas*, 1254.–1257.).

Zbog represivnog slovenskog zakonodavstva o zaštiti arheološke baštine vlasnik je u početku razgovora bio vrlo oprezan. Poslije, kad smo uspjeli uspostaviti međusobno povjerenje između njega i suradnika Numizmatičkog kabineta Narodnog muzeja Slovenije, raspričao se o nalazu i na kraju smo se uspjeli dogovoriti da se nalaz objavi zbog njegove velike povijesne vrijednosti. Nalaz je ostao u privatnom posjedu.

Nalaz srebrnjaka sadrži novac akvilejskog patrijarha Bertolda (*Bertoldo*, 1218.–1251.), deset novaca patrijarha Gregorija (*Gregorio*, 1251.–1269.), srebrnjak tršćanskog biskupa Ulrika (*Volrico de Portis da Cividale*, 1233.–1254.), šest srebrnjaka biskupa Arlonga (*Arlongo de Voitsberg*, 1254.–1280.) i dva srebrnjaka anonimnog kovanja (*Civitas*, 1254.–1257.). Novci su uglavnom vrlo dobro očuvani, djelomično fragmentirani i nisu bili vrlo dugo u novčanom optjecaju, ali lošije su očuvani *piccoli* (Ber. 1975, tipa 23. i 24.). Nađeni novci tipični su predstavnici novaca koji su bili u optjecaju u 2. polovici 13. stoljeća u Kranjskoj, a potvrđuju ga i drugi istovremeni pojedinačni i skupni nalazi na tom prostoru.¹

U nalazu su zastupljeni novci iz dvije kovnice novca. Većina novaca (55 %) bila je kovana u Akvileji (*Aquileia*) za patrijarha, a u Trstu (*Trieste*) za biskupa je bilo otkovano ostalih 45 % srebrnjaka. U ovom nalazu novčana raznolikost ogleđa se u novcima pet kovničara. Iako je nalaz brojno skromniji, vrećica za novac bila je veća nego vrećica nalaza Češnjica i Kranj. Novčiće iz nalaza Češnjica kod Kroke kovala su samo tri kovničara, a novčiće iz nalaza Kranj kovala su četiri kovničara. Usporedba s druga dva nalaza pokazuje ovakav odnos između kovnica: Kranj (*Aquileia* 75,29 %, *Trst* 24,71) i Češnjica (*Aquileia* 45,16 %, *Trst* 54,84 %). U nalazu iz Kranja izrazito je velika razlika u zastupljenosti kovnica. Međutim, u nalazu iz susjedne Češnjice obrnuta je postotna zastupljenost kovnica.

Približno izjednačena zastupljenost novaca iz kovnica u kojima je kovan upućuje na to da se vlasnik kretao na području gdje je bio u optjecaju novac akvilejskoga tipa. Vremenska raspodjela kovanja pokazuje da su ti novci bili istodobno u optjecaju jer stari novac vlasnik vjerojatno nije štedio, nego je bio pripremljen za plaćanje ili trgovanje. Prema takvom mišljenju nalaz iz Njivice bliži je nalazu u Kranju nego nalazu Češnjica, koji je vremenski ujednačeniji.

Nalaz je sličan prema vrećicama za novac koje su bile nađene u Kranju u arheološkim istraživanjima na Glavnom trgu (nekada Titov trg) u srpnju 1965. (Šemrov, 2015., 103, s pripadajućom literaturom) i na ledini „Na kmetih” kod Češnjice kod Kroke u lipnju 2007. (Šemrov, 2016.). Također ti nalazi koji sadržavaju novac akvilejskoga tipa, a koji je i kovan u kovnicama Akvileja i Trst, bili su zakopani poslije 1269. godine.

¹ Neobjavljeno. Podatke o nalazima i mjestima nalaza čuva Numizmatički kabinet Narodnog muzeja Slovenije i oni su temelj disertacije A. Šemrova. U pripremi je i publikacija u kojoj će biti objavljen srednjovjekovni novac s područja Republike Slovenije.

**Tabelarni prikaz nalaza iz Njivice – V štukih,
Kranja i Češnjice kod Kroke – Na kmetih.**

Akvileja (<i>Aquileia</i>)	Njivica kod Besnice, 1985.	Kranj, 1965.	Češnjica kod Kroke, 2007.	Trst (<i>Trieste</i>)
Bertoldo, Ber. 16	1			
Gregorio, Ber. 17	3	5		
Gregorio, Ber. 18		11	2	
Gregorio, Ber. 19		4	3	
Gregorio, Ber. 21		28	4	
Gregorio, Ber. 22	3	15	5	
Gregorio, Ber. 23	3			
Gregorio, Ber. 24	1			
Gregorio, Ber. – (imitacija)		1		
	1	2		Volrico, Ber. VA
		1		Volrico, Ber. VM
		1		Volrico, Ber. VS
	2	4	3	Anonimus, Ber. T
	5	4	2	Arlongo, Ber. AA
		1		Arlongo, Ber. AR
	1	8	12	Arlongo, Ber. AL
Σ	20	85	31	Σ

Gubitak ili zakopavanje vrećica za novac, te u njima srebrnih denara i pikola iz Njivica, Češnjice i Kranja, mogu se smjestiti u vrijeme smrti vojvode Ulrika III. Spanheima (1256.–1269.) i na početak vladavine češkoga kralja Otokara Přemysla II. (1269./1270.–1276.) u Kranjskoj. Nalazi su bili pronađeni na području pod izravnim ovlastima vojvode Ulrika i njegovih dvorskih službenika (Kranj) i na teritoriju grofova Ortenburg (Njivica kod Besnice i Češnjice kod Kroke), gdje su priznavali Spanheimskog vojvodu za zemaljskog gospodara (*Komac*, 2006., 258). U blizini nalaza Njivica i Češnjice nalazi se jedno od najvažnijih ortenburških središta u dvorcu Waldenberg iznad sela Lipnica kod Radovljice (*Kos*, 2005., 245).

Dokumentirana otkrića pojedinih nalaza srebrnjaka (denara ili pikola) akvilejskoga tipa iz agrarnog i urbanog okruženja (unatoč čestim sustavnim istraživanjima) rijetka su u Kranjskoj pa se stoga u studiju novčanog optjecaja treba oslanjati na skupne nalaze. To je nesumnjivo posljedica činjenice da se pri nekim arheološkim istraživanjima postupalo nepažljivo i stoga su vrlo slabo dokumentirani novčani nalazi (*Kos*, 1997., 98).

Nažalost, ne može se precizno odrediti uzroke zakopavanja ili gubitka nadenih novaca. Novootkriveni nalaz i nalaz iz Češnjice kod Kroke pronađeni su u blizini ceste ili uz cestu koja je vodila trasom Tržič - Bistrica kod Tržiča - Kovor - Podnart - Poljšica - Njivica - Prevoje - Selška dolina, a potom u Furlaniju (*Jarc*, 2004., 36). Nalaz iz Kranja također se može povezati s tim putem jer se taj put u produžetku povezuje s takozvanom Karavanskom cestom (*Kosi*, 1998., 253-259).

Iz svega navedenoga možemo povezati nalaze s podrijetlom vlasnika, a gubitak novca s turbulentnim političkim događajima tog vremena.

Katalog

Crkvena oblast				
Nadbiskupija				
Aquileia				
Bertoldo (1218.-1251.)				
*1	Denar	bez godine	Aquileia	Ber. 1975, 16
Gregorio (1251.-1269.)				
*2	Denar	bez godine (1252.)	Aquileia	Ber. 1975, 17
*3	Denar	bez godine (1252.)	Aquileia	Ber. 1975, 17a
*4	Denar	bez godine (1252.)	Aquileia	Ber. 1975, 17b
*5 -				
*7	Denar	bez godine (oko 1269.)	Aquileia	Ber. 1975, 22
*8 -				
*10	Piccolo	bez godine	Aquileia	Ber. 1975, 23
*11	Piccolo	bez godine	Aquileia	Ber. 1975, 24d
Biskupija				
Trst/Triest/Trieste				
Volrico de Portis da Cividale (1233.-1254.)				
*12	Denar	bez godine	Trieste	Ber. 1995, VA
Anonimus (1254.-1257.)				
*13 -				
*14	Denar	bez godine	Trieste	Ber. 1995, T
Arlongo de Voitsberg (1254.-1280.)				
*15 -				
*19	Denar	bez godine	Trieste	Ber. 1995, AA
*20	Denar	bez godine	Trieste	Ber. 1995, AL

Slika 1. Avers i revers

Slika 2. Avers i revers

Slika 3. Avers i revers

Slika 4. Avers i revers

Slika 5. Avers i revers

Slika 6. Avers i revers

Slika 7. Avers i revers

Slika 8. Avers i revers

Slika 9. Avers i revers

Slika 10. Avers i revers

Slika 11. Avers i revers

Slika 12. Avers i revers

Slika 13. Avers i revers

Slika 14. Avers i revers

Slika 15. Avers i revers

Slika 16. Avers i revers

Slika 17. Avers i revers

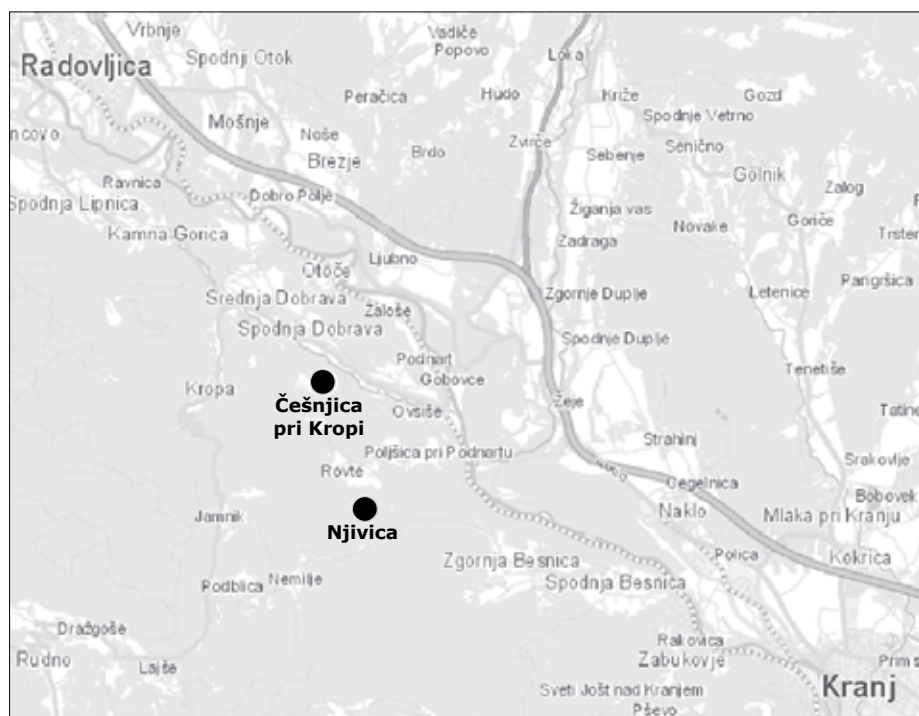
Slika 18. Avers i revers

Slika 19. Avers i revers

Slika 20. Avers i revers

Karta s označenim lokacijama nalaza

1. Pr. vl. Leg. av.: BERTO - LDVS•P•; Leg. rv.: +•CIVITAS•AQVILEGIA•. T.: 1,01 g. Φ = 20,5 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 3. Odlično sačuvan (188171).
2. Pr. vl. Fragmentiran. Leg. av.: GREGORI' - ELECTVS; Leg. rv.: +CIVITAS AQVILEGIA; Tip: ljljan. T.: 0,87 g. Dim.: 19 x 20 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 10. Odlično sačuvan (188166).
3. Pr. vl. Fragmentiran, Dvojni kov. Leg. av.: •GREGORI' - •ELECTVS•; Leg. rv.: +CIVITAS AQVILEGIA; Tip: ljljan. T.: 0,88 g. Dim.: 20 x 19 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 10. Odlično sačuvan (188165).
4. Pr. vl. Fragmentiran. Leg. av.: •GREGORI' - •ELECTVS•; Leg. rv.: +CIVITAS AQVILEGIA; Tip: ljljan. T.: 0,72 g. Dim.: 18,5 x 20 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 8. Odlično sačuvan (188164).
5. Pr. vl. Leg. av.: GREGO - RIV'•PA•; Leg. rv.: •AQVI - LEGIA•; Tip: orao l.; gore točke lijevo i desno od glave. T.: 1,06 g. Dim.: 20 x 20,5 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 7. Odlično sačuvan (188162).
6. Pr. vl. Leg. av.: GRREGO - RIV'•PA•; Leg. rv.: •AQVI - LEGIA•; Tip: orao l.; gore točke lijevo i desno od glave. T.: 1,05 g. Φ = 20 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 5. Odlično sačuvan (188161).
7. Pr. vl. Leg. av.: •GREGO - •RIV'•PA•; Leg. rv.: •AQVI - LEGIA•; Tip: orao l.; gore točke lijevo i desno od glave. T.: 1,01 g. Dim.: 20,5 x 20 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 11. Odlično sačuvan (188163).
8. Pr. vl. Leg. av.: +GREGORI'•PATI; Leg. rv.: +AQVILEGIA; Tip: ljljan. T.: 0,23 g. Dim.: 11,5 x 11 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 4. Dobro sačuvan (188168).
9. Pr. vl. Fragmentiran. Leg. av.: +GR[EGO]RI PATI; Leg. rv.: +AQVI[LE]GIA; Tip: ljljan. T.: 0,22 g. Dim.: 12 x 11 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 1. Dobro sačuvan (188167).
10. Pr. vl. Leg. av.: +GREGORI'•PATI; Leg. rv.: +AQVILEGIA; Tip: ljljan. T.: 0,13 g. Dim.: 9,5 x 11 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 8. Vrlo lijepo sačuvan (188169).
11. Pr. vl. Leg. av.: +GREGORI'•PATI; Leg. rv.: AQ - LE - GI - A*. T.: 0,2 g. Dim.: 11,5 x 10,5 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 9. Dobro sačuvan (188170).
12. Pr. vl. Fragmentiran. Leg. av.: VOLRI - CVS EP•; Leg. rv.: +•CIVITAS•TERGE•TVM•. T.: 0,8 g. Dim.: 20,5 x 18 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 2. Odlično sačuvan (188177).
13. Pr. vl. Fragmentiran. Leg. av.: •SANTVS• - •IVSTVS•; Leg. rv.: +CIVITAS TERGE•TVM. T.: 0,76 g. Dim.: 195 x 20,5 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 9. Vrlo lijepo sačuvan (188178).
14. Pr. vl. Fragmentiran. Leg. av.: •SANTVS• - •IVSTVS•; Leg. rv.: +CIVITAS TERGE•TVM. T.: 0,74 g. Dim.: 19 x 20,5 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 9. Vrlo lijepo sačuvan (188179).
15. Pr. vl. Leg. av.: •ARLON - GVS•EP•; Leg. rv.: +•CIVITAS TERGE•TVM•. T.: 1,24 g. Dim.: 20,5 x 20 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 5. Odlično sačuvan (188184).
16. Pr. vl. Leg. av.: •ARLON - GVS•EP•; Leg. rv.: +•CIVITAS TERGE•TVM•. T.: 1,03 g. Φ = 20,5 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 12. Odlično sačuvan (188181).
17. Pr. vl. Leg. av.: •ARLON - GVS•E•P•; Leg. rv.: +CIVITAS TERGE•TVM. T.: 0,98 g. Φ = 20,5 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 5. Odlično sačuvan (188183).
18. Pr. vl. Leg. av.: •ARLON - GVS•EP•; Leg. rv.: +CIVITAS TERGE•TVM•. T.: 0,96 g. Φ = 20 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 3. Odlično sačuvan (188180).
19. Pr. vl. Leg. av.: •ARLON - GVS•EP•; Leg. rv.: +CIVITAS TERGE•TVM. T.: 0,83 g. Dim.: 21 x 20,5 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 6. Odlično sačuvan (188182).
20. Pr. vl. Leg. av.: •ARLON• - GV•EP•; Leg. rv.: +CIVITAS TERGE•TVM; Tip: Ležeći polumjesec sa zvijezdom, ima točku u sredini; ispod zvijezde točka. T.: 1,05 g. Φ = 20,5 mm. Aksa (pomak osi između aversa i reversa): 11. Odlično sačuvan (188176).

DODATAK – Češnjica kod Krope (2017.)

Crkvena oblast				
Nadbiskupija				
Aquileia				
Gregorio (1251.-1269.)				
*1 -				
*3	Denar	bez godine (oko 1269.)	Aquileia	Ber. 1975, 22
Biskupija				
Trst/Triest/Trieste				
Arlongo de Voitsberg (1254.-1280.)				
*4 -				
*7	Denar	bez godine	Trieste	Ber. 1995, AL

Novi nalaz iz okolice Češnjice kod Krope*Slika 1. Avers i revers**Slika 2. Avers i revers**Slika 3. Avers i revers**Slika 4. Avers i revers**Slika 5. Avers i revers**Slika 6. Avers i revers**Slika 7. Avers i revers*

1. LJ 0088029. Leg. av.: •GREGO• - RIV•PA•; Leg. rv.: •AQVI - LEGIA•; Tip: orao l.; gore točke lijevo i desno od glave. T.: 0,97 g. $\Phi = 20$ mm. Akša (pomak osi između aversa i reversa): 2. Odlično sačuvan (188159).
2. LJ 0088034. Leg. av.: •GREGO - RIV•PA•; Leg. rv.: •AQVI - LEGIA•; Tip: orao l.; gore točke lijevo i desno od glave. T.: 0,87 g. $\Phi = 20$ mm. Akša (pomak osi između aversa i reversa): 12. Odlično sačuvan (188160).
3. LJ 0088028. Leg. av.: GREGO - RIV•PA•; Leg. rv.: •AQVI - LEGIA•; Tip: orao l.; gore točke lijevo i desno od glave. T.: 0,82 g. Dim.: 19,5 x 19 mm. Akša (pomak osi između aversa i reversa): 3. Odlično sačuvan (188158).
4. LJ 0088032. Leg. av.: •ARLON• - GV•CP•; Leg. rv.: +CIVITAS TERGEO TVM; Tip: Ležeći polumjesec sa zvijezdom, ima točku u sredini. T.: 1,15 g. $\Phi = 19,5$ mm. Akša (pomak osi između aversa i reversa): 1. Odlično sačuvan (188174).
5. LJ 0088033. Dvostruki kov. Leg. av.: •ARLON• - GV•CP•; Leg. rv.: +CIVITAS TERGEO TVM; Tip: Ležeći polumjesec sa zvijezdom. T.: 1,15 g. $\Phi = 20$ mm. Akša (pomak osi između aversa i reversa): 6. Odlično sačuvan (188175).
6. LJ 0088031. Leg. av.: •ARLON• - •GV•CP•; Leg. rv.: +CIVITAS TERGEO TVM; Tip: Ležeći polumjesec sa zvijezdom. T.: 1,13 g. $\Phi = 20,5$ mm. Akša (pomak osi između aversa i reversa): 4. Odlično sačuvan (188173).
7. LJ 0088030. Leg. av.: •ARLON• - •GV•CP•; Leg. rv.: +CIVITAS TERGEO TVM; Tip: Ležeći polumjesec sa zvijezdom. T.: 0,96 g. Dim.: 19,5 x 20 mm. Akša (pomak osi između aversa i reversa): 6. Odlično sačuvan (188172).

Literatura

- Bernardi, Giulio*, 1975. (= Ber.) - Monetazione del Patriarcato di Aquileia. Trieste.
- Bernardi, Giulio*, 1995. (= Ber.) - Il duecento a Trieste. Le monete. Trieste.
- Jarc, Tine*, 2004. - Starodavne poti pod Karavankami. Bled, Radovljica, Žirovnica.
- Komac, Andrej*, 2006. - Od mejne grofije do dežele. Ulrik III. Spanheim in Kranjska v 13. stoletju. Ljubljana. (= Thesaurus memoriae. Dissertationes 5)
- Kos, Dušan*, 2005. - Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja. Ljubljana.
- Kos, Peter*, 1997. - Interpretacija (antičnih) novčnih najdb. Metodologija - njene možnosti in pasti. Arheološki vestnik, 48: 97-115.
- Kosi, Miha*, 1998. - Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem. Ljubljana. (= Zbirka ZRC 20)
- Šemrov, Andrej*, 2015. - Denarni obtok na območju Republike Slovenije v obdobju srednjega in novega veka: denarni obtok od l. 800 do danes. Doktorska disertacija. Ljubljana.
- Šemrov, Andrej*, 2016. - Nalaz akvilejskih i tršćanskih srebrnjaka iz druge polovice 13. stoljeća u okolici Češnjice kod Kroke. Numizmatičke vijesti, 69./2016., 113-121.